

5. La llengua en l'àmbit de la salut i de l'atenció socio sanitària. Algunes consideracions i reflexions

ANTONI BELTRAN GENESCÀ
Metge de capçalera

La importància del llenguatge en el context de l'entrevista mèdica és un fet estudiat i sobradament conegut. El llenguatge en general, verbal i no verbal, i el vocabulari en particular són elements essencials i eines bàsiques en la relació que s'estableix en un acte mèdic.

La comunicació entre el metge i el pacient és un pilar bàsic per a l'intercanvi d'informacions, per a conèixer les necessitats i expectatives de l'usuari, per a donar resposta a les seves emocions i construir una correcta relació terapèutica.

És un criteri universalment assumit que comprendre i parlar la llengua del pacient és una part central i indissociable de la qualitat assistencial i en pot dependre l'encert del diagnòstic i del tractament i, en definitiva, la curació o resolució del problema.

Pensem que quan a la consulta el facultatiu obre la pantalla de l'ordinador el primer que se li demana és precisament el «motiu de consulta» o sigui allò que començarà a explicar el pacient sobre tot el que li passa.

Una bona anamnesi i una exploració bàsica permeten orientar o solucionar més del 80 % de les consultes i una bona comunicació, unes paraules adequades, poden estalviar un munt de proves complementàries (analítiques, radiografies, ressonàncies...) sovint innecessàries i costoses.

Quina és la funció del metge? Escoltar, interpretar, diagnosticar i si podem curar o alleugerir, però també no espantar els malalts amb paraules rebuscades o massa tècniques. Hem de ser conscients del poder terapèutic de les paraules en general i d'algunes de manera particular; 'consolar', 'donar consol', 'amorosir la pell', 'ha estat oli en un llum', 's'hi coneixerà molt', 'se'n sortirà' (d'una operació delicada), 'veure's les orelles', 'anar més eixerit que un pèsol'.

La ciència moderna encara no ha produït un medicament tranquil·litzador tan eficaç com ho són unes poques paraules bondadoses (Sigmund Freud), i el

gran Franz Kafka, en el seu llibre *Un metge rural*, ens diu: fer receptes és fàcil, però fer-se entenedor de la gent és difícil.

Com a professionals hem de ser capaços d'entendre tot allò que a la seva manera ens explica o mig insinua el pacient que tenim al davant. Hem de ser capaços de fer servir paraules i expressions no gaire allunyades de la manera com s'expressen els nostres usuaris. L'ús d'un llenguatge planer i popular, defugint tecnicismes i expressions enrevessades ens fa més propers i familiars i, en definitiva, ens humanitza.

El llenguatge popular pot ser capaç d'expressar-se, en ocasions, amb molta més claredat i riquesa de matisos que el llenguatge tècnic. «Les paraules populars de significació mèdica tenen un gran valor lexicogràfic, però tenen també un positiu interès per a nosaltres els metges perquè sovint expressen amb precisió els fenòmens patològics»; d'aquesta manera s'expressava fa unes dècades el doctor Alsina i Bofill parlant d'expressions com 'ull de vellut', 'coragre', 'voltadits', 'treure el fetge per la boca', 'beure's l'enteniment' o 'no tocar ni quarts ni hores'.

Reivindiquem la figura del metge o infermera com a bon professional, però també com a bon comunicador i com a agent social immers en la comunitat.

Per tot això cal trencar la gran distància lingüística existent entre la facultat i la consulta mèdica tradicional, trencar la paradoxa d'estar estudiant durant un grapat d'anys quasi de manera exclusiva un vocabulari mèdic de caràcter tècnic, un llenguatge òbviament necessari, però no suficient.

L'astènia, la dispnea, la pirosi i la disfàgia es converteixen en boca dels pacients en 'manca de delit', 'tapament', 'cremor' i 'ennuegament'.

Crec sincerament que els metges i infermeres i tots aquells professionals involucrats en l'àmbit de la salut (infermers, farmacèutics, fisioterapeutes, odontòlegs...) haurien de sortir de les facultats amb nocions d'aquest llenguatge popular tan explícit i directe. Hem de fer un esforç perquè un metge o un sanitari quan surti de la facultat i es posi la bata i s'assegui davant del malalt no hagi de descobrir paraules i expressions completament normals i corrents com si fossin coses estrambòtiques o extravagants, paraules com per exemple, 'nyanyo', 'banya', 'trau', 'pansa', 'granissada', 'blau', 'mussol'...

No es tracta de recuperar un llenguatge arcaic i fossilitzat. Es tracta de recuperar un llenguatge i una terminologia viva, útil, imprescindible, perquè d'alguna manera tots haurem d'anar tard o d'hora i més d'una vegada a un centre sanitari (a la consulta, a urgències, a l'hospital) i haurem d'explicar tot allò que ens passa.

Una altra paradoxa és la distància lingüística enorme entre el parlar dels avis i dels nets (escolaritzats en català); una àvia m'explica que el seu net ha caigut als gronxadors i s'ha fet un nyanyo, l'endemà la mare del nen m'explica que el

chichon del nen va una mica més bé. En una generació hem passat del nyanyos als *chichons*, de les granissades als *sarpullits* i de les estrebades als *tirons*.

També són notables les diferències que sovint podem trobar entre una persona que té una bona capacitat d'expressar-se, normalment una persona més gran (dolor en forma de fiblada, una tibantor, un rau-rau, un pes, un dolor somort...) i aquell jove que només és capaç d'expressar-se amb monosíl·labs i mots d'ús molt general, «em fa mal aquí», i desconeix el nom del lloc i les diferents característiques que pot tenir un dolor.

El concepte de salut en diferents variants es troba en l'epicentre de la nostra vida: alimentació saludable, exercici saludable, banys de mar o d'aigües termals, boscos, turisme, envelliment saludable, mort digna sense patiments, una mort, doncs i valgui la paradoxa, saludable. La contradicció és que com més parlem de salut més s'empobreix el llenguatge i el vocabulari popular al voltant de la salut. Del món del menjar, expressions com 'matar el cuc', o 'ser un tastaolletes' o 'ser un panarra', 'fer un pet com una aglà'. Del món de l'esport i l'exercici físic, 'tenir rampes', 'fer mal la cassoleta', 'un camí que és un trencacames', 'quedar masegat', 'fer mal l'os de la cua'. I del món de la mateixa salut, 'tenir salut per donar i per vendre', 'tenir una salut de ferro' i la més contundent de totes: 'salut i força al canut'.

La tendència actual és fer més permeable el sistema de salut per a la població en general, crear vasos comunicants entre el sistema de salut i la comunitat.

Exemples com LMS (La Meva Salut), que permet accedir a l'historial d'un mateix i a una sèrie de proves analítiques o d'imatge; també programes com PAFES (Promoció d'Activitat Física Saludable), Salut i Escola o el Pacient Expert: en aquest últim, un pacient expert pren el protagonisme i transmet coneixements i comparteix experiències amb altres persones que pateixen el mateix problema de salut. En aquest context de permeabilitat sembla lògic incorporar al sistema sanitari bona part del llenguatge popular i col·loquial a l'entorn de la salut. D'aquesta manera, els usuaris perceben finalment que el seu vocabulari és útil en aquest àmbit tan important i transcendent.

En el binomi entre llengua i medicina, tothom hi surt guanyant; és un *win-win*. Hi surt guanyant el professional autòcton que rememora velles expressions i enriqueix el seu vocabulari, però també el professional nouvingut de fora que es podrà familiaritzar amb aquest llenguatge i amb els mateixos usuaris del sistema sanitari, en sentir-se més còmodes i segurs amb la seva manera d'expressar-se.

Si es vol preservar bona part d'aquest llegat i patrimoni lingüístic, el vocabulari i llenguatge a l'entorn de la salut, els remeis i malalties propis dels parlants de la comunitat, és absolutament prioritari incorporar-lo al sistema E-CAP (Estació Clínica Atenció Primària), programa d'història clínica informatitzada que utilitzen els professionals de la salut, d'ús en tot l'àmbit sanitari i que, entre altres

coses, serveix per a codificar diagnòstics i problemes. Tot allò que no consti o no es reculli digitalitzat en el sistema E-CAP, tendirà a desaparèixer. S'han incorporat al sistema E-CAP en els últims anys paraules com 'nafra', 'morenes', 'galindó', 'gola', 'carnots', 'fogots', 'mussol', 'voltadits', 'bony', 'piga', 'penellons'..., però encara queda molta feina per fer.

La necessària codificació tècnica de les malalties ha de ser compatible amb la preservació i utilització de paraules populars que contribueixen a fer més entenedor i a humanitzar el llenguatge dels professionals sanitaris. Aquest català popular, robust, explícit, expressiu i imaginatiu en l'àmbit de la salut no el podem desestimar i menysprear. Hi ha d'haver una ferma voluntat i un clar propòsit perquè aquest vocabulari no es perdi.

No n'hi ha prou amb l'escola; el català l'hem de sentir en altres àmbits de manera natural: també en l'àmbit sanitari, en la consulta mèdica, en la relació entre el metge i el pacient.

Si s'han recuperat en una o dues generacions paraules com 'bústia', 'segell', 'vorera', 'gespa', 'endoll', 'doff', i en l'àmbit sanitari d'altres com 'material d'un sol ús' (*desechable*), 'femta' (*heces*), 'embenat' (*vendatge*), els 'frecs' i els 'bufs', també es poden recuperar paraules com 'cremor', 'rogall' i 'enrogallat', 'encarcarat', 'caparràs', i expressions com 'fer dentetes', 'tenir la mà foradada', 'treure el fetge per la boca'.

Han aparegut eines digitals molt valuoses i potents com poden ser el TERM-CAT, Tesauro, Optimot, Viquipèdia (terminologia popular en l'àmbit de la salut), entre d'altres, i ens caldrà en un futur immediat treballar en noves aplicacions digitals en defensa i a favor de la llengua. A fi d'enfortir-la i donar-hi visibilitat, una de les coses més elementals que caldria exigir és que els simples prospectes dels medicaments estiguin escrits també en català.

En la situació actual i amb la sanitat pràcticament traspassada cal també una descentralització del sistema MIR amb una adjudicació de places que no fos automàtica, sinó vinculada a altres paràmetres curriculars com el coneixement de la llengua. O començar a treballar per un sistema MIR propi.

No podem oblidar la realitat social. Hem rebut en els últims 15-20 anys més d'un milió d'immigrants, quan encara en àmplies zones del país la tercera generació de la gran migració dels anys seixanta es començava a familiaritzar amb la llengua catalana. I això sense els mitjans i instruments necessaris que té qualsevol estat de la nostra dimensió o menor (Eslovènia, Lituània, Croàcia).

Una altra realitat: si analitzem les dades demogràfiques que proporcionen els informes anuals del Col·legi de Metges de Barcelona (COMB), observem que el 42% dels nous metges col·legiats el 2020 són estrangers i el 24% procedeixen de la resta de l'estat. Del total de 36.653 metges col·legiats a Barcelona, el 59,3% han nascut a Catalunya, el 18,7% a la resta d'Espanya i el 22% a altres països. D'aquest

22 % nascut a l'estranger, el 80 % són d'origen llatinoamericà (principalment, d'Argentina, Veneçuela, Colòmbia, Perú i Cuba).¹

Aquestes dades indiquen una clara necessitat d'acostar a aquests nous companys aquelles expressions i vocabulari que necessitaran per a treballar al sistema sanitari català, per a entendre i fer-se entendre amb els usuaris o pacients, als quals hauran d'escollar, diagnosticar, tractar i sobretot acompanyar al llarg de la seva vida.

Impliquem-hi les noves generacions de professionals de la salut, impliquem-hi els usuaris, els parlants en general, però també les institucions i diferents societats, la universitat i les facultats corresponents, els col·legis de metges, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, l'Institut d'Estudis Catalans i, naturalment, les conselleries i els departaments de la Generalitat de Catalunya corresponents.

Hem d'avançar, sense dubtes ni vacil·lacions, cap a la plena capacitat lingüística del personal sanitari; la competència comunicativa i lingüística del personal és una part inherent i indissociable de la seva competència professional que cal assegurar en els processos de formació, de selecció i d'assignació dels llocs de treball. En paral·lel hem de crear les condicions i donar les oportunitats perquè tothom pugui aprendre el català i el pugui fer servir de manera quotidiana. La difusió del català, també en l'àmbit sanitari, demana temps, feina i estratègia. No ho resolrem en cinc anys. Cal tenir la mirada llarga, preservar i actuar amb encert. Determinació, fermesa, en moltes ocasions mostrar-nos inflexibles, però sempre amb amabilitat i molta mà esquerra.

Cal que el català es converteixi en una llengua útil i necessària; això deia Joan Solà en una intervenció al Parlament l'any 2009, útil i necessària entre altres coses per a guanyar-se la vida. Cal convertir el català en un requisit laboral en tots els sectors professionals possibles. I en aquest sentit de coneixement de la llengua hem d'actuar com ho fa qualsevol país del món.

El català és una llengua —com molt bé expressa l'escriptor i divulgador lingüístic Enric Gomà— contemporània, moderna i vivaç. No la planyem tot el dia com si vetllessim un moribund. Cal treballar en la direcció correcta i alhora gaudir-ne, viure-la i compartir-la amb tothom. Per això ens cal superar i foragitar d'una vegada per totes la indolència i insensibilitat que molts parlants tenen en relació amb la llengua.

Hem d'entendre d'una vegada per totes que la llengua també forma part de la curació, que és un element essencial de l'acte mèdic. La llengua és precisió, intimitat, confiança; la llengua és una part d'un mateix, i amb el metge —a través del llenguatge— es comparteix allò que és més personal, la salut, els dubtes, les pors, les temences, el goig, les emocions.

1. COL·LEGI DE METGES DE BARCELONA (2021). *Informe anual 2020*, pàg. 20. Barcelona.

D'aquí a pocs anys, quan la revolució digital actualment en marxa estarà completament consolidada, això voldrà dir una pràctica mèdica robotitzada i virtual, amb consultes telemàtiques i *on-line*, un escenari que potser ara ens costa d'imaginar del tot, què quedarà de tot el que hem fet fins ara? Ens quedaran algunes coses però per damunt de tot ens quedaran les paraules, el llenguatge, la manera en la qual els humans ens entenem i comuniquem. En el fons, tots plegats som un conjunt de signes, símptomes i sentiments convertits en paraules: 'ànsia', 'dèria', 'recaença', 'rampell', 'xacra'. Com deia el poeta, l'estimat Miquel Martí Pol, nosaltres els humans no som res més que paraules.